

DISKUSIE

MICHAL TOPOESKÝ

K OTÁZKE CHARAKTERU VIED

1.

Dialektický materializmus je náuka, ktorá sa neprestajne vyvíja. O tomto jej charaktere nerozhoduje iba dobrá vôľa jej prívržencov, ale sama objektívna skutočnosť, ktorú odráža, analyzuje a čoraz hlbšie poznáva. Klasici marxizmu-leninizmu neprestajne podčiarkovali túto črtu vlastnej tvorby a J. V. Stalín najmä v posledných svojich prácach *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* znovu a znovu zdôrazňuje túto stránku marxistickej revolučnosti a marxistickej revolučnej vedy. Sovietsky učenec E. Burdžalov o týchto Stalinových prácach preto právom hovorí, že rozvinuly marxizmus-leninizmus na nový, vyšší stupeň a to najmä tým, že „boj proti subjektivismu, ako aj boj proti fetišizácii objektívnych zákonov spoločenského vývoja — sa stal — aktuálnou úlohou našej strany a revolučných strán ostatných krajín.“¹

Ale ak bolo možné toto povedať vo vzťahu k SSSR, mali by sme urobiť všetko možné, aby podobná výpoveď platila u nás v miere takmer stonásobnej. Prečo? Preto, lebo u nás možno pozorovať po tejto stránke absolútny chaos. Týka sa to nielen samého prístupu k problémom a spôsobu ich riešenia. Ešte viac to platí, keď je reč o ideologických stránkach našich vied. My totiž, nielenže fetišujeme objektívny zákon, ale aj jeho subjektívny odraz. Záverom nám medzi týmito dvoma javmi vzniká absolútna priepasť, ktorú málokto vie a čo horšie, chce preklenúť. Že odborníci v spoločenských vedách chápu potom vlastnú úlohu neraz ako úlohu sluhov, štatistov, sbieračov hotových faktov, a odborníci v prírodných vedách chcú zas stáť nad udalosťami dňa, je len prirodzené. Stranníckosť vedy stáva sa u nás na základe takéhoto po-

¹ E. Burdžalov, *Vydajučijšia trud I. V. Stalina o strategii i taktike leninizma*. Časopis *Kommunist* 1953, č. 4, 38.

chybeného uvažovania nielen vedecky problematická, ale keď je reč o prírodných vedách, priamo nemožná, ba akoby vedecky škodlivá.

A tento chaos sa ešte zväčšuje, keď sa dotkneme problémov vedy ako celku. Tu vyvrcholuje priamo v tieto hľadiská: a) spoločenské vedy sú „iba“ nadstavbové, t. j. subjektívne, strannícke s prípadnými prvkami objektívnosti, b) prírodné vedy sú „iba“ objektívne, mimonadstavbové s prípadnými prvkami nadstavbovosti, triednosti. V dôsledku takéhoto náhľadu núka sa potom nevyhnutný záver: tak teda nadstavbovosť, stranníckosť a objektívnosť sú protiklady. Nie je potom prekvapujúce, ak sa s ním stretávame ešte vždy aj na našich odborných diskusiách, aj pri skúškach a ak študenti neraz musia podľa tohto „opravovať“ svoju „zlú“ mienku o stranníckom alebo nadstavbovom charaktere vied.

A tak otázka je prirodzená: Ako vznikol tento chaos? Avšak prirodzená je aj odpoveď: Vznikol dvojakým spôsobom. Po prvé — absolútnym nerešpektovaním a nedomyslením marxisticko-leninských hľadísk, týkajúcich sa týchto otázok. A po druhé — vznikol tak, že sme prestali skúmať históriu vedeckého poznávania. A keďže sme vyšli z bezprostredného faktu (a inak sme vyjsť nemohli!), nuž prišli sme aj k vývodom tohto charakteru. T. j. k vývodom nainívnym, zlým, metafyzickým a idealistickým, ako na to pekne poukazuje aj Mao Ce-tun.² Lebo skutočnosť nás naozaj učí, že spoločenské vedy slúžia iba spoločensky, kým prírodné vedy „prekonávajú veky“. Avšak sú to vedy, ktoré tak či onak označujeme? A čo z nich vlastne trvá či zaniká?

Abý sme neodpovedali ukvapene, skúmajme po poriadku. A započnime marxizmom-leninizmom.

2.

J. V. Stalin vraví: „Marxizmus chápe vedecké zákony — či ide o zákony prírodných vied alebo o zákony politickej ekonomie — ako odraz objektívnych procesov, prebiehajúcich nezávisle od vôle ľudí.“³ A niekoľkokrát podčiarkuje myšlienku odrazu. Tým však hneď upozorňuje na základnú pravdu klasikov marxizmu-leninizmu vôbec, vyjadrenú pekne už F. Engelsom, ktorý v *Dialektike prírody* napísal, že „... dialektika hlavy je len odlesk foriem pohybu reálneho sveta, ako prírody tak dejín...“⁴ Podľa tejto pravdy totiž vysvitá, že keď je reč o vede, tak v nej, ako konečne v každej skutočnosti, treba rozoznávať prinajmenej dve stránky: a) objektívny fakt, t. j. príčinu, b) odraz. Viac. V. I. Lenin vraví: „Poznanie je ľudský odraz prírody... Tu sú v skutočnosti objektívne tri členy: 1. príroda, 2. ľudské poznanie = mozog človeka (ako vyšší produkt tej istej prírody), 3. forma odrazu prírody v poznaní človeka...“⁵ A dodáva: „... táto forma — to sú pojmy, zákony, kategórie atď...“⁵ Avšak z toho ďalej vysvitá aj to, že medzi týmito

² Mao Ce-Tun, *O protirečení*, Bratislava 1952, 8.

³ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 5—6.

⁴ F. Engels, *Dialektika prírody*, Praha 1950, 174.

⁵ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradí*, Moskva 1947, 156—157.

stránkami je síce súvis, inak by prvá nebola príčinou a druhá odrazom, nevyplýva však z toho aj ich identita. Lebo kým objektívny fakt (príčina) riadi sa vlastnou zákonitosťou a má živelný charakter v smysle slov J. V. Stalina,^{6a} zatiaľ odraz naopak. Je povahy osobnej, subjektívno-psychickej. Subjektívnosť v ňom má preto aj svoju osobitnú zákonitosť. A preto väčšinou nezodpovedá úplne objektívnemu procesu. Nuž a keďže každá veda je odrazom, môže stratiť odrazový, t. j. subjektívny charakter? Zrejme že nie. „Subjektívnosť (alebo pojem) a objekt — vraví aj V. I. Lenin — sú to isté a nie to isté...“⁶ A práve preto nemôže existovať ani spomínaný priepastný rozdiel medzi spoločenskými a prírodnými vedami, o ktorý sa u nás mnohí neustále usilujú. Vyplyva to aj zo známej Leninovej tézy, ktorú sme si však skôr nevedomovali aj s tejto stránky. Lenin totiž napísal: „*Ani jednému* z týchto profesorov, schopných prinášať veľmi cenné práce v špeciálnych oblastiach chémie, dejín, fyziky, *nemožno veriť ani jedno slovo*, keď začnú hovoriť o filozofii. Prečo? Len pre tú istú príčinu, pre ktorú *ani jednému* profesorovi politickej ekonomie, ktorý môže prinášať veľmi cenné práce, pokiaľ ide o faktické špeciálne skúmanie, *nemožno veriť ani jedno slovo*, keď začne hovoriť o všeobecnej teórii politickej ekonomie.“⁶⁷ Lebo V. I. Lenin práve týmto podčiarkuje aj jednotu, charakterovú jednotu objektu, t. j. objektivitu v každom vednom odbore, aj jeho teoretické spracovanie a teda subjektívnosť, stranníckosť v jeho vedeckom spracovaní. Rozdiel tu, pravda je, bude a musí byť, ako ukážeme neskôr, bude sa však týkať iba proporcie subjektívnej stránky odrazu k objektu, k príčine, ktorá ho vyvolala a ničoho iného. V. I. Lenin poukázal na to neraz a vo *Filozofických sošitoch* priamo napísal: „NB: spojitost počiatkov vedeckého myslenia a fantázie á la religia, mytologia. A teraz! To isté, tá istá spojitost, len proporcia vedy a mytologie je iná.“⁶⁸ Okrem toho je to rozdiel v prejave a nie v podstate. Podstatou totiž každá veda je (po prvé) odrazom; teda je a musí byť (po druhé) aj subjektívnym odrazom.

No a z toho už plynie, že tu teda nemožno hovoriť o dvoch absolútne rôznych vedách, o jednej iba nadstavbovej, stranníckej a o druhej po tejto stránke neutrálnej. Čiže obe musia byť v základe, v odrazovosti toho istého charakteru, t. j. „subjektívnym odrazom objektívnej veci“ (V. I. Lenin).

3.

Avšak to je iba jedna stránka veci. A aj keď je jasná a logicky takmer nevyvrátiteľná, zrejme proti nej možno oponovať. Faktom totiž je, že dedičstvo týchto vied nie je jednaké. Archimedove zákony napr. platia podnes, Platónove sa však už stokrát prežili a neboly správne ani vtedy, keď boly vyslovené. Platon totiž učil, že ľudia sú na svete preto rôzni, lebo majú rôzne duše,

^{6a} J. V. Stalin, *Spisy V*, Bratislava 1952, 166.

⁶ V. I. Lenin, *Filozofskije tetradí*, Moskva 1947, 158.

⁷ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 291.

⁸ V. I. Lenin, *Filozofskije tetradí*, Moskva 1947, 235.

kým my dnes nielen tvrdíme, ale aj poznáme, že je to holý nesmysel, ktorý nemá nič spoločného so skutočnosťou. S Archimedom však súhlasíme podnes, keď vypovedal, že každé teleso, ponorené do tekutiny, stráca zo svojej váhy toľko, koľko váži ním vytlačená tekutina. A tu práve vzniká konflikt alebo lepšie povedané, tu si prírodovedci (i naši!) „sadaajú na koňa“. Vravia: veď aj dvakrát dva boly štyri pred sto tisíc rokmi tak isto ako aj dnes. A nám sa zdá, že preto tu treba započat diskusiu, keď je reč o charaktere vied. Lebo toto hľadisko ukazuje, že nemáme jasno v samej podstate veci. Chceme totiž v objektívnom, prírodnom fakte vidieť vedu, keď je reč o prírodných vedách, ale chceme ho namietat a popierať aj jeho objektívnosť, zosubjektivizovať ho, keď je reč o spoločenských vedách. Je to rozumné a možné?

Už bežný pohľad na skutočnosť nám prezradí, že nie. Veď skutočnosť určitých faktov pozná každý človek. Dokonca aj zvieratá majú určité vedomie o faktoch. Predsa podľa nich sa riadia a orientujú. Dieťa sa naučí základné číselné fakty priamo praxou. Prax vôbec nútila ľudí od nepamäti sveta všimnúť si skutočnosti. Bola však v tom už veda? Je zrejme, že nebola. A keď je reč o primitívnom náhľade, najviac, čo možno pripustiť, je fakt, že tu išlo o pokus pochopiť skutočnosti. Avšak medzi pokusom a pochopením je veľký rozdiel. Ak by sme preto chceli vidieť vedu už v konštatovaní faktov samých, zrejme by sme nemohli pochopiť rozdiel medzi primitívnym a vedeckým prístupom k veci. F. Engels tiež neraz upozorňoval, že vo vzťahu ku skutočnosti vedou je až výklad faktu. „K počítaniu — čítame napr. v *Anti-Dühringovi* — patria nielen počítateľné predmety, ale aj schopnosť obchádzať pri pozorovaní týchto predmetov všetky ich ostatné vlastnosti okrem počtu.“⁹

A jednako práve v tomto prístupe je absolútny rozdiel. Primitivizmus a vedeckosť podľa toho aj poznať. A tak z toho vysvitá, že o vede bude možné hovoriť iba vtedy a tam, keď a kde sa počína myšlienkové analyzovanie a spracúvanie predmetu. „Proces vedeckého poznávania — vraví aj súčasný sovietsky vedec S. Valgard — nemožno vymedziť pozorovaním a skúsenosťami, t. j. skúmaním faktov, získavaním faktových poznatkov. Nesmierny význam v odraze materiálneho sveta v našom vedomí má aj vedecká teória.“¹⁰ Čiže už tu sa núka záver, že teda vedu nemožno hľadať v tom, čo sa podáva bezprostredne, ale až v tom ľudskom, myšlienkovom výkone, ktorý na základe bezprostrednosti vedie poza jej formy k podstatám.

Toto je však už nevyhnutne psychický, poznávací alebo, ako hovorí V. I. Lenin, odrazový proces. Je rozoberaním, uvažovaním, usudzovaním. „Vedomie človeka, veda (— pojem —) — vraví aj V. I. Lenin — odráža podstatu, substanciu prírody, no súčasne toto vedomie je vonkajšie vo vzťahu k prírode (neshoduje sa s ňou priamo a jednoducho.“¹¹ Je preto jasné, že musí mať aj charakter toho, kto usudzuje. No a keďže tento „niekto“ je tvor spoločenský, okrem toho, keďže spoločnosť, v ktorej žije, je triedna, je zrejme, že spomí-

⁹ F. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 36. Pozri aj str. 21 a n.

¹⁰ S. Valgard, *Nauka protiv religii*, Moskva 1952, 126.

¹¹ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, Moskva 1947, 162.

nany „niekto“ nemôže byť triedne izolovanou, neutrálnou, nadspoločenskou, nadhistorickou záhadou. No a tým menej môže byť nadtriedny. Že potom charakter jeho odrazu tiež nemôže byť iný, netreba ani podotýkať. Je to tak samozrejmé, že teraz nemožno dosť dobre pochopiť, ako u nás mohol vzniknúť a ako sa môže posiaľ tak húževnate udržiavať náhľad o akejsi spoločenskej neutralite odrazu, keď sa týka prírody. Veď toto je starý otrepaný logický omyl, známy dávno v logike pod názvom „*contradictio in adiecto*“. Ním totiž tvrdíme, že aj keď je veda odraz a teda forma spoločenského vedomia, predsa môže byť bez kvality odrazu! Marx upozornil na túto chybu už hneď v prvých svojich tézach o Feuerbachovi, keď napísal: „Hlavným nedostatkom celého doterajšieho materializmu — aj feuerbachovského — je, že predmet, skutočnosť, smyslovosť sa berie iba vo forme *objektu* alebo vo forme *nazerania*: nie však ako *ľudská smyslová činnosť, prax*, nie subjektívne.“¹² A Engels podtrhol túto istú myšlienku takýmto jasným spôsobom: „Každý myšlienkový odraz svetovej sústavy je a ostane v skutočnosti obmedzený objektívno-dejinným umiernením a subjektívno-telesným aj duševným uspošobením svojho pôvodcu.“¹³ „Je nesporné — napísal aj V. I. Lenin — že sa zobrazenie nemôže nikdy úplne rovnať modelu...“¹⁴ Okrem toho V. I. Lenin vytvoril aj všetky predpoklady, ktoré dávajú možnosť znemožniť v budúcnosti takýto omyl vedcov. Vedľa jeho geniálnej knihy *Materializmus a empiriokriticizmus* máme totiž v rukách aj jeho študijné výpisky a poznámky, *Filozofické sošity*, a tu všade V. I. Lenin nielen že ukazuje, ako každé poznanie započína sa samozrejmosťou, zdajom, bezprostredným javom (kažimnosť — hovoria Rusi)¹⁵, ale súčasne upozorňuje, že v tejto samozrejmosti, v tomto zdaji je už daná aj jeho podstata, objektívna príčina. „Zdaj je podstata v *jednom* jej výraze, v *jednej* z jej stránok, v *jednom* z jej momentov. Podstata sa javí. Zdaj je jav (Scheinen) samej podstaty v sebe samej.“¹⁶ Taký je Leninov náhľad. Avšak aby sme sa dostali od zdaju k podstate, na to je potrebný osobný myšlienkový výkon, rozbor, súvaha. Možno je však tento osobný výkon bez vplyvu histórie osoby, ktorá ho robí? Jasná vec, že nie. Upozorňuje na to veľmi pekne aj Mao Ce-Tun.¹⁷ A súčasný sovietsky filozof A. V. Petrovský zas hovorí: „Človek sa správa naproti obklopujúceho ho životu a zažíva tento vzťah ako člen spoločnosti, ktorý zaujíma v nej určitú pozíciu.“¹⁸

Zdá sa preto, že tento náš omyl má korene priamo v „uvedomelosti“ a že je hriechom veľmi nebezpečnej podstaty. A to sa zdá tým viac, keď pozoru-

¹² F. Engels, *Ludwig Feuerbach a završenie nemeckej klasickej filozofie*, Bratislava 1949, 61.

¹³ F. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 35—36.

¹⁴ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, 201.

¹⁵ V. I. Lenin, *Filozofskije tetradi*, Moskva 1947, 105.

¹⁶ Tamže, 107.

¹⁷ Mao Ce-Tun, *Izbr. proizv.* I, Moskva 1951, 321 a n.

¹⁸ Pozri *Voprosy filosofii* 1953, č. 3, 177.

jeme, ako sa u nás usilujeme zdôvodniť tento omyl novými a novými omylmi, dovolávajúc sa pritom sovietskych prameňov¹⁹, aj keď v Sovietskom sväze nad ním už dávno a definitívne víťazia, ba zvíťazili, ako ukazujú všetky posledné práce.²⁰ Obrancovia nadtriednosti a teda aj mimonadstavbovosti (absolútnej mimonadstavbovosti) prírodných vied usilujú sa vyjsť zo závozu a z ťažkej situácie famóznym vyhlásením, že existuje dvojaký, absolútne rôzny vzťah vedomia k pracovnému procesu. Vravja: spoločenské vedy súvisia s výrobným procesom cez základňu, preto sú triedne, nadstavbové. Prírodné vedy však s ňou súvisia priamo, obchádzajúc základňu.²¹ Avšak takáto robota viac balamutí, ako pomáha a usiluje sa obrániť jednu chybu inou chybou. Hľadať spojitosť vedomia, odrazu (a vedomie je odraz, ako už vieme!) s výrobou inak ako cez základňu je totiž taký istý, ak nie väčší nesmysel, ako ten prvý. Veď z faktu, že človek je tvor spoločenský, vyplýva, že ani jeho vedomie nemôže byť iné. K. Marx to vraví taktó priamo a otvorene: „Vo výrobe pôsobia ľudia nielen na prírodu, ale aj jeden na druhého. Len tak môžu vyrábať, ak určitým spôsobom spolupracujú a svoju robotu si navzájom vymieňajú. Aby ľudia mohli vyrábať, vstupujú do určitých vzťahov a pomerov a len v rámci týchto spoločenských vzťahov a pomerov uskutočňuje sa *ich pôsobenie na prírodu*, uskutočňuje sa výroba“²². A na základe tohto potom uzatvára, že práve preto „vedomie je spoločenský produkt a ostane ním, pokiaľ vôbec existujú ľudia.“²³ V liste P. V. Anenkovovi zo dňa 28. XII. 1846 potom tiež čítame, že „každá výrobná sila je získanou silou, produktom predošlej činnosti“ a že „výrobné sily sú teda výsledkom praktickej energie ľudí, avšak táto energia sama je podmienená okolnosťami, v ktorých sa ľudia ocitajú

¹⁹ Pozri napr. I. S. Kon, *Veda ako forma spoločenského vedomia*, Bratislava 1951; D. I. Česnokov, *Marxizmus-leninizmus o základni a nadstavbe*, Bratislava 1951 atď. Pripomíname však, že D. I. Česnokov nehovorí jednoznačne v tomto smysle.

²⁰ Pozri napr. zborník *Voprosy dialektičeskogo a istoričeskogo materializma* v trude V. I. Stalina II, Moskva 1952. Ide najmä o články M. D. Kammariho a V. F. Konstantinova, *Miesto a úloha vedy vo vývine spoločnosti*. Článok vyšiel aj slovensky v časopise *Pod zástavou socializmu*, 1952. Ďalej sú to články M. D. Trošina, *Marxizmus-leninizmus o objektivnom charaktere zákonov vedy*. Ďalej upozorňujeme najmä na redakčný článok *O mieste a úlohe umenia v spoločenskom živote* v časopise *Voprosy filosofii* 1952, č. 6, 155—170, potom na prácu P. A. Šariju, *O niektorých otázkach komunistickej morálky*, Bratislava 1953, 73 a n. Napokon správnosť nášho hľadiska potvrdzuje aj článok G. Glezermana *Roľ i mesto nauki v občestvennoj žizni*, ktorý vyšiel v časopise *Znamia* 1953, č. 8, 156—169. Tento článok totiž nielen že vyzdvihuje spoločenský charakter každého vedomia, ale upozorňuje aj na nemožnosť inej ako spoločenskej roboty. Nakoľko však vyšiel iba v auguste 1953, nemohli sme ho pri našich rozboroch použiť, ani naň sa odvolávať.

²¹ Pozri A. Sirácky, *Pôvod prvotných ideológií*, Bratislava 1952, 6.

²² Marx-Engels, *Spisy* V, 429. (Ruské vydanie.)

²³ L. c. IV, 21. Alebo *Německá ideologie* I, Praha 1952, 29.

pôsobením už získaných výrobných síl, pôsobením pred nimi existujúcej sociálnej formy, ktorú títo ľudia nevytvárajú...“²⁴ A Engels takto rozriešil tento istý problém: keď sa dostal pred otázku, či je ľudské myslenie suverénne, hneď odpovedal: „Nie! Existuje však len ako individuálne myslenie mnoho miliárd minulých, terajších a budúcich ľudí...“²⁵ Ako však potom prísť do styku s prírodou inak ako cez základňu, ako obísť túto a pôsobiť priamo, teda obísť spoločnosť? Ba ako sa o to vôbec usilovať, ak máme na zreteli to, čo sme už povedali a čo povedal neraz aj F. Engels, keď vo *Feuerbachovi*, aj na viacerých miestach napísal, že človek započína každý svoj čin tým, že si ho najprv uvedomí v hlave²⁶ a že „každé jednanie... je sprostredkované myslením...“²⁷ Veď toto uvedomenie je predsa kvalita, vlastnosť a nie materiálny produkt!

Niektorí vedci, brániac túto neutrálnosť a teda aj mimozákladňové korene odrazu, keď sa týka prírodných procesov, dovoľávajú sa Engelsa, ktorý v *Dialektike prírody* naozaj povedal: „Ak spoločnosť cíti technickú potrebu, tak táto ženie vedu vpred viac ako desať univerzít.“²⁸ Avšak je to argument proti uzáverom, ktoré sme práve urobili? Vôbec nie. Technické nedostatky u nás, vyplývajúce zo zmeny základne, to najlepšie potvrdzujú. Aj Engelsovo podčiarknutie potrieb výroby vo vývine vied má preto ten význam, že iba zdôrazňuje prioritu, revolučný moment potrieb výroby, no nijako nehovorí, že by táto potreba mohla obísť ľudské, t. j. spoločenské vedomie a teda ani spoločenské vzťahy, ktoré, ako z uvedeného jasne vyplýva, pôsobia práve tým, že si ich človek tak či onak, avšak nikdy nie spoločensky neutrálne uvedomuje.²⁹ „Ak technológia vytyčuje vedecké problémy a je odrážaná vo filozofických myšlienkach — pripomína aj súčasný anglický marxista M. Cornforth — bolo by súčasne chybou nazdávať sa, že vedecká a filozofická teória je odvodená jedine z technológie. Technika sa rozvíja v používa ľuďmi, organizovanými v určitom systéme ekonomických vzťahov a v nich majú vedúcu úlohu určité triedy. A preto celý spôsob, akým sa technologický vývoj odráža vo vedeckej a filozofickej teórii, je koniec-koncov určený hospodárskou štruktúrou spoločnosti.“³⁰ A to je aj prirodzené, lebo veď „samy technické vynálezy a vedecké objavy, ktoré slúžia na prehlbenie a rozšírenie ľudských poznatkov o prírode — vraví M. Cornforth ďalej — sú vysvetľované a tieto poznatky samy sú formulované v pojmoch, ktoré koniec-koncov odrážajú ekonomické vzťahy spoločnosti, v spôsob života a ciele jednotlivých spoločenských tried“³¹.

Keď sa ukazuje, že snaha rozdeliť ľudské vedomie na také, ktoré nepodlie-

²⁴ Marx-Engels, *O historickém materialismu*, Praha 1949, 47.

²⁵ C. d., 75.

²⁶ Marx-Engels, *Vybr. spisy II*, Praha 1950, 392, 409 atď.

²⁷ C. d., 523.

²⁸ Pozri aj Marx-Engels, *Vybr. spisy II*, 530.

²⁹ M. Cornforth, *Na obranu filosofie*, Praha 1953, 68.

³⁰ C. d., 68.

³¹ C. d., 76.

ha vplyvu základne a je preto „nadspoločenské“ a na také, ktoré má spoločenský charakter, je teda naozaj nesmyslom, potom je už jasné, že ešte väčším nesmyslom musí byť snaha chcieť neutralizovať a spoločensky izolovať toto vedomie, tento „spoločenský produkt“, t. j. odraz a nech sa to týka ktorejkoľvek jeho časti, t. j. ktorejkoľvek časti vedy alebo vied ako druhu a formy spoločenského vedomia. Vysvitá to aj z Marxovej pripomienky, že „na konci pracovného procesu dostávame rezultát, ktorý už na počiatku tohto procesu bol v predstave robotníka, t. j. existoval ideálne“ a že práve preto „robotník sa líši od včely nie iba tým, že mení formu toho, čo je dané prírodou“, ale že „v tom, čo je dané prírodou, realizuje súčasne svoj uvedomelý cieľ...“³² Lebo ako by v tomto uvedomovaní a teda spoločenskom procese mohol ostať sám „nespoločenský“, nehistorický, spoločensky neutrálny? Čiže berme vec s ktorejkoľvek strany, keď je reč o vedách ako odrazoch (a o tom nemôže byť reč!), je vždy reč aj o ich spoločenskom charaktere. To po prvé. A po druhé — keď ich spoločnosť, daná v odrazovosti, je nepopierateľná, súčasne je nepopierateľná vo vykorisťovateľskej spoločnosti ich triednosť, teda aj nadstavbovosť, ak ide o kladný vzťah k základni, prípadne revolučnosť, ak ide o novú revolučnú triedu a o vývin nového, budúceho, pokrokového atď. Prírodné vedy by mohli stratiť tento charakter iba vtedy, keby stratili charakter odrazu vôbec, čiže keby prestali byť vedami.

A že to pochopili aj prírodovedci, vidno zo skutočnosti, ako sa usilujú zbaviť tejto odrazovosti. Nevrvia to síce takto otvorene, robia iba „hanblivý“ náznak v tomto smere (V. I. Lenin), podstata je však tá istá. A prejavuje sa v snahe vylúčiť z prírodných vied akúkoľvek teóriu (ktorú menujú len a len filozofiou) a zredukovať ich na techniku, na objektívne prírodné procesy atď. Vyhlasujú napr.: „... Základný postup empirickej vedy je pozorovanie“ (F. Lenzen). Alebo: „Celý predmet exaktnej vedy skladá sa len zo záznamov meriacich prístrojov a podobných údajov“ (A. Eddington) atď.³³ Lenže ako sme už ukázali, aj toto je nesmysel. Veď veda nie je prírodný fakt, ani žiaden technický proces, stroj, elektrický prúd, ale ich odraz, uvedomenie, výklad, odraz faktu. V. I. Lenin upozornil na to, keď kritizoval ruských idealistov-machistov, takto: „Engels povedal, že Marx premenil socializmus z utópie na vedu, Suvorovovi to však nestačí. Bude lepšie, ak ešte od vedy... odlišíme teóriu — to nič, že *toto rozlíšenie nemá smyslu!*“³⁴ Okrem toho V. I. Lenin upozorňoval aj vo *Filozofických sošitoch*^{34a}, že „pravda sa nachodí nie na počiatku, ale na konci, správnejšie v pokračovaní. Pravda nie je počiatkový dojem“. Nuž neprekvapuje potom, ak súčasní sovietski prírodovedci A. Topčijev a A. Nesmejanov na základe tohto marxisticko-leninského zistenia tiež upozorňujú, že veda vôbec má „svoje nástroje“ výroby a že tými nástrojmi

³² K. Marx, *Kapital I*, Moskva 1948, 185.

³³ Citované podľa M. Cornforth a, c. d., 150, 151.

³⁴ V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 293.

^{34a} V. I. Lenin, *Filozofskije tetradi*, Moskva 1947, 147.

„sú jej teórie a metódy, ktoré treba neprestajne obnovovať a pohotove rozvíjať“³⁵.

Ale nesmyselnosť tejto snahy vyplýva aj z iného upozornenia klasikov marxizmu-leninizmu. Engels totiž povedal už v poznámke k prednáške nemeckého botanika Nägeliho „O hraniciach prírodovedeckého poznávania“, ktorú tento mal dňa 20. sept. 1877 v Mníchove na sjazde prírodovedcov a lekárov, že „fakticky všetko skutočné, vyčerpávajúce poznanie spočíva iba v tom, že povyšujeme v myšlienke jedinečné z jedinečnosti a zvláštnosti do všeobecnosti“³⁶. A v úvode k *Anti-Dühringovi* r. 1885 zas priamo napísal: „Tak či tak, teraz je prírodoveda už tak ďaleko, že neunikne dialektickému ponímaniu. Uľahčí si však tento proces, ak nebude zabúdať, že výsledky, v ktorých sa shrňujú jej skúsenosti, sú pojmy“³⁷. Týmto už upozornil prírodovedcov (a vlastne všetkých vedcov!) aj na dve veci: predovšetkým, že veda naozaj nie je technika, stroje, nástroje, ktoré sú výsledkom vedy. A po druhé — že keď je veda daná v pojmoch, hoci tieto, keď sú vedecké, odrážajú objektívne zákony, ako upozornil znovu J. V. Stalin³⁸, jednako len musí byť teóriou a teda že musí mať aj charakter teórie, t. j. musí byť subjektívna. Predsa „ideálne nie je nič iného, ako materiálno premietnuté do ľudskej hlavy a prepracované v nej“ — hovoril už K. Marx.³⁹ Ako by teda v tomto „prepracovaní“ mohol zmiznúť spoločenský charakter autora? Ako by predmet v našom vedení, poznaní, mohol byť ten istý, ako predmet mimo nás? Veď to je záver N. Losského, jedného z najväčších opôr reakcie a idealizmu na Západe! Upozorňuje na to aj V. I. Lenin, keď charakterizuje výsledky vied, t. j. pojmy. V. I. Lenin totiž o týchto výsledkoch hovorí: „Logické pojmy sú subjektívne, pokiaľ sú „abstraktné“, vo svojej abstraktnej forme...“⁴⁰

Svojou pojmovosťou teda všetky vedy splyvajú v jednotu.

Avšak Engels vyššie uvedenou poznámkou upozornil ešte aj na to, že každá veda obsahuje v sebe vlastnú filozofiu a iba s ňou tvorí celok. Hlavným problémom filozofie totiž, ako vieme, je skúmanie vzťahu medzi hmotou a vedomím, medzi praxou a teóriou. Keďže však predmet vedy je objekt nezávislý na našej vôli, a to či už v statickej podobe (klasická matematika) alebo v pro-

³⁵ A. Nesmejanov — A. Topčijev, *Úlohy prírodných a technických vied v piatej Päťročnici*. Časopis Komunista, 1953, č. 9, 39.

³⁶ F. Engels, *Dialektika prírody*, Praha 1949, 199.

³⁷ F. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 15. Pozri aj Marx-Engels, *Vybrané spisy* II, 404.

³⁸ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 7.

³⁹ K. Marx, *Kapital* I, 19. Porovnaj s tým aj takýto Cornforthov záver v spomenutej knihe: „Svet je ľuďmi prevádzaný do foriem myslenia. A táto pojmová reprodukcia sveta má svoj základ v povahe ľudskej práce a v spoločenských vzťahoch, ktoré vznikajú v pracovnom procese“ (str. 189).

⁴⁰ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, Moskva 1947, 130.

cese (chémia, fyzika, fyziológia, biológia atď.) a keď jej výsledkom je pojem, potom je zrejmé, že v každej vede stojí na prvom mieste aj filozofická otázka o vzťahu pojmu k objektu. Preto každý vedec si musí vyriešiť túto otázku predovšetkým, aby vôbec mohol byť vedcom. A podľa toho, ako si ju vyrieši, sa aj vedecky vyfarbí. Bude alebo idealistom, ak v pojmoch „uvidí“ iba ľudské koncepcie, niečo, čo sme si pre pohodlnosť vymysleli, ako sa u nás ešte vždy idealisticky po spôsobe buržoáznych vedcov tvrdí, alebo bude materialistom, ak v nich vybadá a bude hľadať podstatu matérie. Preto tento problém, aj keď tvorí podstatu filozofie, ako vravieval Engels, je súčasne nevyhnutnou a neoddeliteľnou súčasťou všetkých vied, lebo je súčasťou ich základov, ich predpokladom atď. Vybadať to veľmi pekne aj súčasný sovietsky odborník M. N. Rutkevič, keď vo svojej peknej knihe *Prax — základ poznania a kritérium pravdy* napísal, že „tou mierou, akou veda prechádza od zistenia a klasifikácie faktov k objasneniu zákonov a potom k vybudovaniu všeobecných teórií a k formulovaniu hypotéz, prezrádza čoraz viac organickú spojitosť medzi prírodovedou a filozofiou“ a že „najvšeobecnejšie (a teda aj najvýznamnejšie) teoretické problémy prírodovedy majú nevyhnutne filozofický charakter“⁴¹. A preto tiež všetci klasici marxizmu-leninizmu všetkých vedcov na túto okolnosť neprestajne upozorňovali. Engels priamo vravel: „Ak teoretici sú poloznalci na poli prírodovedy, potom dnešní prírodovedci sú skutočne práve takými laikmi na poli teórie, na poli toho, čo až posiaľ bolo nazývané filozofiou.“⁴² A čo je pritom najhoršie, to je fakt, že práve tým sa dostávaly na vedecké plytčiny. Mysliac totiž, že odmietnutím teórie zbavujú sa filozofie, dostávali sa na protivedecké pozície aj vo vlastných odboroch. Výrazom toho bolo rastúce nebezpečenstvo vedeckej slepoty, nepredvídavosti, t. j. rôznych pozitivisticko-idealistických „—grafií“: ideografie, sociografie a faktografických hromadení každého možného druhu. „Keby prevažná väčšina prírodovedcov mala menší odpor k myslieniu... — upozorňoval už Engels, hodnotiac Kantovu teóriu nebies — boli by museli (totiž prírodovedci — M. T.) z tohto geniálneho Kantovho objavu vyvodiť dôsledky, ktoré by im ušetrili nekonečné okľuky a nesmierne mnoho času a práce, ktorú premárnili, postupujúc chybnými smermi. Lebo Kantov objav bol východiskom každého ďalšieho pokroku.“⁴³ Viac. Výrazom prírodovedeckej faktografie bol neprestajný sklon všetkých exaktných vedcov vidieť v pojmoch len a len inštrumenty, zstrojené rozumom, teda ľudské výmysly, „symboly“, ktorým v skutočnosti nič nezodpovedá a pod. Veda však neopisuje, ale vysvetľuje. Bez opisu to síce nejde, no predsa len veda sú okuliare, ktoré na základe faktov, pomocou vedeckých teórií a hypotéz vidia ďaleko do budúcnosti. Fakty sú vo vedách iba vzduch, bez ktorého nemožno vzlietnuť,

⁴¹ M. N. Rutkevič, *Praktika — osnova poznaniya i kriterij istiny*, Moskva 1952, 95.

⁴² F. Engels, *Dialektika přírody*, Praha 1950, 41. Pozri k tomu i D. I. Česnokov, *Marxizmus-leninizmus o základni a nadstavbe*, Bratislava 1951, 26 a n.

⁴³ C. d., 28.

teórie a hypotézy sú všetko, sú to podstatné, sú, podľa slov I. P. Pavlova, krídla vedy.⁴⁴ „Je známe — pripomínal aj J. V. Stalin — že teória, ak je naozaj teóriou, dáva praktikom schopnosť orientovať sa, jasnú perspektívu, istotu v práci, vieru vo víťazstvo našej veci.“⁴⁵ A podľa Engelsa vývojovou formou prírodovedy vôbec, „pokiaľ myslí, je hypotéza“⁴⁶. Napr.: „Je pozorovaná nová skutočnosť, ktorá znemožňuje doterajšie spôsoby vysvetľovania skutočností, patriacich do tej istej skupiny. Od toho okamihu potrebné sú nové spôsoby vysvetľovania — založené najprv iba na obmedzenom počte skutočností a pozorovaní...“⁴⁷ Nuž a preto sa vedci nemôžu a nesmú zbaviť teórií a hypotéz. Avšak práve preto sa nemôžu zbaviť ani ich charakteru t. j. určitej subjektívnosti, filozofičnosti, triednosti, nadstavbovosti, prípadne (keď ide o novú, nastupujúcu triedu) revolučnosti. Upozornil na to aj V. I. Lenin, keď vo svojej práci *O význame bojového materializmu*“ r. 1922 napísal: „... prírodné vedy robia také rýchle pokroky, prežívajú také obdobie hlbokých revolučných zmien vo všetkých odvetviach, že sa prírodoveda vôbec nemôže obísť bez filozofických uzáverov.“⁴⁸ A túto skutočnosť znovu jasne a otvorene podčiarkol akademik A. N. Nesmejanov, keď vo svojom zahajovacom prejave na diskusii o poslednej práci J. V. Stalina, ktorá bola v AN SSSR v Moskve v januári 1953, upozornil: „Riešenie významných národohospodárskych a teoretických otázok nie je možné bez dôkladného zlepšenia ideologickej práce medzi učencami. Nedocenenie ideologickej práce, bezstarostný vzťah k filozofii priviedol niektorých vedcov k hrubým idealistickým omylom. Predovšetkým sa to stalo v biológii, chémii...“⁴⁹

Teda — nie, nie! Veda naozaj nemôže byť bez teórie (B. M. Kedrov).⁵⁰ A keď nemôže byť bez teórie, nemôže byť ani bez jej znaku, bez subjektívnosti. Časovosť, spoločenskosť, triednosť je teda už v nej samej obsiahnutá. „Teoretické myslenie každej epochy — upozorňoval i Engels — teda i našej, je historický produkt, ktorý v rôznych dobách berie na seba veľmi rôznu formu a súčasne veľmi rôzny obsah.“⁵¹ Nechcief to vidieť je preto nielen výrazom vedeckej nedôslednosti a povrchnosti, ale priamo triednej nevedomelosti, ak nie niečoho horšieho. Na našich vedcoch a ideologoch preto je, aby na všetko toto neprestajne poukazovali, lebo ak nepoukážu, tak „vyzbroja“ vedcov veľmi nebezpečne. Naš matematik, biolog, chemik, fyzik atď. nebude vedieť, v čom mu prichodí bojovať proti jeho západnému buržoáznemu „kolegovi“. Predsa všetci skúmajú a rozoberajú ten istý svet, tú istú hmotu! V dôsledku toho nielen že nebude pomáhať zvíťaziť marxizmu-leni-

⁴⁴ I. P. Pavlov, *Výbor ze spisů*, Praha 1952, 40.

⁴⁵ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 287.

⁴⁶ C. d., 204.

⁴⁷ C. d., 204.

⁴⁸ V. I. Lenin, *O úkolech filosofie*, Praha 1950, 15.

⁴⁹ Pravda, Moskva 31. januára 1953, 1.

⁵⁰ B. M. Kedrov, *Jestestvoznaniye, Bolšaja sov. enciklopedija* XV, 552.

⁵¹ C. d., 41.

nizmu vo vedách, nielen že nepocíti potrebu prebojovávať cestu dialektike a materializmu, ale dokonca bude podliehať opačnému hľadisku a skôr či neskôr bude súhlasiť s určitými odtienkami, odchýlkami, úchylkami atď. A čo to bude znamenať spoločensky aj politicky (o vede ani nehovoriac), netreba vysvetľovať. Kapitalistom a idealistom predsa ide len o to, aby zmizla triednosť vied, aby matematik B. Russell, fyzik Jeans, Bohr, Einstein atď. sa našli na jednej platforme s našimi odborníkmi Heyrovským, Blaškovičom, Čabelkom atď. a už to majú „v suchu“. Lebo v tom okamihu, keby sa naši vedci dostali bez boja a bez víťazstva vlastného marxistického, materialistického náhľadu na jedno hľadisko s buržoáznymi idealistickými vedcami, už by aj otvorili dvere prenikaniu idealizmu k nám a do všetkých vedeckých oblastí. Pojmovosť vied, to, že dnešná fyzika sa pojmove ako by spája s matematikou, chémia s biochémiou atď., dáva totiž všetky predpoklady v tomto smere. Stačí len povedať to, čo sa u nás niekedy naozaj vraví, stačí podčiarknuť, že výsledky vied prírodných, shrnuté v pojmoch celé, v celom svojom obsahu a rozsahu prekonávajú veky, že idú z jednej spoločenskej formácie do druhej, a už sa vám núka, nie, priamo vás poráža nevyhnutný logický uzáver: tak teda pojem = objekt, pojem = matéria. A idealizmu to stačí! Lebo čo je to iné, ak nie výpoveď, ktorú bránia všetci russellovci, jeansovci, losskovci na Západe, keď dokazujú, že niet hmoty, že sa stratila v pojmoch alebo keď to síce nevravia takto otvorene, ale fakticky, v dosahu myslenia! Veď vaše pojmy staly sa takto vlastne jedinými objektmi. Vedľajšie pritom je, či ich chápete inak, či v nich chcete vidieť objektívnu, na žiadnej vôli nezávislú skutočnosť. Pojem je totiž kvalitou len a len psychický, preto je subjektívny, nuž a vaše stotožnenie pojmu s objektom, skôr či neskôr, musí zakončiť, a to tak teoreticky, ako aj logicky, v subjektívizme, v spiritualizme, vo fideizme atď. Upozorňoval na to neraz aj V. I. Lenin, J. V. Stalin, T. Pavlov atď. „Súčasnému, kultúrnemu fideizmu — vravel napr. V. I. Lenin — ani na um nesíde, aby žiadal viac ako vyhlasovať prírodovedecké pojmy za „pracovné hypotézy“. Dáme vám vedu, páni prírodovedci a vy nám dajte gnozeologiu, filozofiu — taká je podmienka spolunažívania teologov a profesorov vo vyspelých kapitalistických krajinách.“⁵² Že sa tým zmeníte z vedca na mystika, netreba už ani hovoriť.

A preto je nebezpečné zahrávať si s nadtriednosťou vied. Preto aj V. I. Lenin upozorňoval, že chcieť nájsť nestrannú náuku vo vykorisťovateľskej spoločnosti je „... hlúpučká naivnosť“⁵³. Nebezpečenstvo má tu totiž aj dvojaký charakter. Po prvé — zapríčiňuje vždy znovu stagnáciu vied, nakoľko tieto sa usilujú skúmať statické pojmy a nie ich príčiny, ktoré sa neustále menia. A po druhé — vyzbrojuje práve preto skôr nepriateľov, fideistov, idealistov každého druhu ako pokrokový tábor, jeho odvahu, bojovnosť, revolučnosť. Nuž a čo to znamená s hľadiska spoločenského vývoja a jeho potrieb, netreba vari ani pripomínať.

⁵² V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1952, 239.

⁵³ V. I. Lenin, *Sočinenija XIX*, 4. vyd., Moskva 1948, 3. Pozri aj *Vybrané spisy I*, Bratislava 1952, 59.

Toto je potom tiež príčina, prečo treba proti takýmto sklonom u nás neprestajne a neúnavne bojovať.

4.

Avšak ide tu ešte aj o inú záležitosť. S otázkou charakteru vied treba sa vypoariadať, a to správne, dôsledne, vedecky a čím skôr aj preto, lebo naozaj nemožno zatvárať oči pred skutočnosťou. A tá je, ako sme už vraveli, taká, že v praxi naozaj každý z nás badá rozdiel medzi prírodnými a spoločenskými vedami. Preto, keby vedec, marxista, nechcel toto vidieť a uznať, nebol by ani marxistom, ani vedcom. A skutočnosť by ho neprestajne porážala. Otázka je však, akého charakteru je videná skutočnosť. Alebo konkrétne a v našej súvislosti povedané, je otázka, v čom je rozdiel medzi prírodnými a spoločenskými vedami. Lebo že povaha ich predmetu je v podstate tá istá, to už vieme. Vraví nám o tom neprestajne všetci klasici marxizmu-leninizmu, ako sme ukázali. Podobne vieme, že je tomu nie inak, ani keď je reč o odrazovosti a jej charaktere. Preto Engels vraví: „tie isté zákony, ktoré, tvoriac červenú niť aj v dejinách rozvoja ľudského myslenia, zrazu prichádzajú mysliacim ľuďom do vedomia...“⁵⁴

Pôjde teda o to, hľadať rozdiel kdesi inde.

Avšak „inde“ nijako nemôže znamenať v mimoodrazových, t. j. mimovedeckých či nadvedeckých oblastiach. Potom by totiž nešlo o vedu, ako sme už naznačili, ale o čosi tretie, o prírodu samu a pod. Nuž ostáva jedna-jediná možnosť a tou je, ako sa nám zdá, skúmať vzťah medzi zložkami každého a teda aj vedeckého odrazu, vzťah medzi jeho objektívnou príčinou a subjektívnym zachytením, odrazom, odrážaním. Skúmanie tohto vzťahu musí sa preto stať našou ďalšou úlohou.

Vychádzajme však pri tom zo známych už skutočností. Tými je fakt, že prvotne nebolo v odrazoch nijakej podstatnej odlišnosti. Primitívni ľudia merali, odrážali všetko v podstate tým istým spôsobom. „Inštinktívny človek, divoch, neoddeľoval seba od prírody“ — upozorňoval aj V. I. Lenin.⁵⁵ V dôsledku toho „prvotno-pospolný človek“, ako vravia sovietski autori, nevidel rozdiel „ani medzi snom a skutočnosťou“⁵⁶. Preto aj prírodné vedy a spoločenské vedy tvorily vlastne veľmi dlho v dejinách ľudského myslenia jednotu a boli „plným“ odrazom „plného“ pochopenia a jednoty prírody. Že však práve preto nevidely skutočnosť a nevyhnutne viedly ku konfliktu s ňou, so skutočnosťou, ktorá bola celkom iná, ako si ju ony ozrejmovaly, je prirodzené. Skutočnosť predsa neposlúcha zákon ľudskej vôle, zákon vymyslený. Riadi sa vlastnou nevyhnutnosťou, danou v objektívnych, materiálnych podmienkach. Nuž záverom z toho muselo byť a aj bolo víťazstvo objektívnosti a neprestajné

⁵⁴ F. Engels, *Anti-Dühring*, Praha 1949, 12.

⁵⁵ V. I. Lenin, *Filosofskie tetradí*, Moskva 1947, 67.

⁵⁶ V. Šišakov - I. Uzkov, *Proizhoždenije religioznych obriadov i prazdnikov*, Moskva 1951, 34 a i.

ľudské myšlienkové poznávanie pokulhávanie za skutočnosťou, ktoré Engels vystihol svojou známou výpoveďou o tom, že dejiny vedeckého myslenia nie sú vlastne nič iné, ako „postupné odstraňovanie tohto nesmyslu, resp. jeho nahradzovanie novým, ale čoraz menej absurdným nesmyslom“⁵⁷. „Najprv sa mihajú dojmy, potom sa oddeľuje čosi, — potom sa vyvíjajú pojmy kvalita (určovanie vecí alebo javov) a kvantita — vraví V. I. Lenin. — „Potom prieskum a uvažovanie vedie myseľ k poznaniu identity — rozdielu — základu — podstaty versus javov, príčinnosti atď. Všetky tieto momenty, (kroky, stupne, procesy) poznania vedú od subjektu k objektu, preverujú sa praxou a cez túto previerku idú k pravde (= absolútna idea).“⁵⁸

Ale tento záver musel mať aj iné ďalšie významné dôsledky. Keď išlo o konflikt s prírodou a prírodnými zákonitosťami, musel viesť k „rozloženiu“ prvotného „jednotného“ odrazu na jeho objektívnu a subjektívnu složku. Nakoľko objektívnosť nebola vždy dost očividná a najmä nakoľko v spoločenských vedách nemala ani neskôr nikdy „materiálnu“ podobu v bežnom, praktickom slova smysle, musel viesť, po druhé, aj k ich vzájomnému odcudzovaniu a odcudzeniu. Rozklad skutočnosti na materiálnu a „duchovnú kultúru“ a ako sa to všetko v triednych spoločnostiach volá, bol toho prirodzeným dôsledkom. A tak tuto treba hľadať aj podstatu rozdielu medzi odrazmi, t. j. medzi prírodnými a spoločenskými vedami. Lebo že tento rozdiel vedie teraz k veľmi závažným poznatkom, je zrejmé. Ukazuje sa totiž, že všade, kde sa objektívna skutočnosť postavila proti odrazu, hoci idealisticky postavenému a kde ľudia túto skutočnosť plne uznávali, všade tam sa súčasne počala aj ich obapolná, aj keď nie vždy uvedomelá kontrola. A ak sa neskôr aj ukázalo, že táto kontrola nemá nijaký vnútorný súvis a teda ani vnútorné opodstatnenie, ale je výrazom praktických protirečení, a ak všetci „kritickí“ idealisti na základe toho prichádzali k uzáveru o nepoznateľnosti objektívneho faktu a o slobode ducha, tak to nič na veci nemenilo a nemení. Základná skutočnosť poznávacieho subjektu a poznávaného objektu tu bola a tá dávala všetky predpoklady pre ďalší vývoj. Prírodné vedy sa potom staly toho výrazom. Preto prírodné vedy vždy stály a vznikaly v tesnej (pozor! Nie mimozákladňovej!) spojitosti s praxou, s objektívnym svetom a vlastne v konflikte s ním. Ale práve preto aj ich poznatky počaly dostávať nový charakter. Keďže vznikaly v súvislosti s praxou a keď ľudia vybadali, že táto prax je tu prvoradá, lebo sa jej neprestajne tak či onak museli podriaďovať, nuž nemohli zotrvať pri „absolútnych“ starých obsahoch „čistého“ vedomia, „čistého“ odrazu. Museli započítať zhmotňovať odraz. A to je v prírodných vedách to revolučné, lebo toto potom nevyhnutne viedlo k zmene celkového hodnotenia poznávania. Ak si totiž vedci skôr aj myslieli, že ony (tieto obsahy totiž) sú všetko, pravá materiálna skutočnosť, teraz už započali pochybovať a počali sa neprestajne kontrolovať. To potom umožnilo a vytvorilo všetky predpoklady aj pre všetky kopernikovské obraty a zvraty v prírodných vedách. Tu treba hľa-

⁵⁷ V liste K. Schmidtovi dňa 27. okt. 1890. Pozri Marx-Engels, *Vybrané spisy*, II, Praha 1950, 520.

⁵⁸ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, Moskva 1947, 214—215.

dať aj počiatkové opory boja proti neprestajnému zosobňovaniu prírodných javov. Na základe takéhoto uvedenia Kopernik pochopil, že Aristoteles a Ptolemaios videli v hviezdnej sústave viacej to, čo chceli vidieť, ako čo bola pravda. Aj naši dedinskí ľudia v konflikte s praxou poopravovali a neprestajne opravujú svoje staré omyly. Ak sa skôr v praktickom živote riadievali iba náboženskou výpoveďou „Čo boh dá“, neskôr tam počali čoraz viac vsúvať praktickú poučku „Pomáhaj si, človeče, aj pán boh ti pomôže“. V oblasti prírodných vied a v oblasti praxe vôbec počal sa zápas o „verifikáciu pravdy“, ako zneje strašné učené slovo, čiže, ľudove povedané, započal sa boj o vyrovnanie myšlienky, odrazu, jeho subjektívneho obsahu so skutočnosťou, boj o poznanie, čo je pravda vôbec. V procese tohto boja započala kontrola osobných omylov a skúmanie ich príčin. Subjektívny odraz síce ďalej ostal odrazom a teda, ako, sme už zistili, aj subjektívnym, avšak jeho adekvácia, neprestajné vyrovnanie sa s objektívnym svetom dávaly všetky predpoklady, aby táto subjektívnosť mohla čoraz viac byť zanedbávaná a aby sa stala napokon v praxi bezvýznamnou. A prírodné vedy sa práve tak stávaly a staly vedami exaktnými, tak z primitivistického chápania príčin pohybu slnka ako niečoho vôľového zmizol primitivizmus a počala vládnuť ozajstná objektívna príčina tohto pohybu a pod. Avšak jedine tak aj poznatky prírodných vied počaly pretrvávajúť veky a staly sa celospoločenskými, netriednymi a nadtriednymi. Exaktnosť v nich — to je teda rezulát z tisíc ráz praxou overenej, praxou poopravovanej a zrevidovanej, na minimum subjektívnosti zredukovanej odrazovosti, ako vravieval V. I. Lenin.⁵⁹ A trvalosť zasa je, ako plynie zo všetkého, čo už bolo povedané, vystihnuteľný zákon, objektívna, na našej vôli nezávislá skutočnosť. Čiže ide tu o materiálnu, objektívnu a nie subjektívnu stránku odrazu. A o tú ide preto, lebo praktická stránka prírodných vied ju vyniesla na povrch, lebo v dôsledku živej dialektiky, danej v prírodných faktoch a v prírodovedných poznatkoch, subjektívnosť bývala čoraz viac zatlačaná a zaclňaná objektivitou.

Avšak základom toho, že prírodovedné poznatky trvajú, je fakt, získaný objekt, to, čo sme len objavili a nie výpoveď „ako taká“, odtrhnutá od faktu. Potvrďuje to aj skutočnosť, že poznatok je vlastne odraz, teda subjektívny a osobný. Ako by mohol byť potom všeobecný?

Ale ešte lepšie nám to potvrďuje skutočnosť, že čím ktorý prírodovedec pokročil ďalej, ako minulá prax, skúsenosť dovoľovala, už aj utvorená rovnováha, stará shoda medzi objektívnou príčinou a subjektívnym odrazom sa narušovala. A namiesto starej shody, absolútnej pravdy, nastúpilo obdobie hľadania, sporov, ožívania subjektívnosti a pod. Výrazom toho bývala a je diskusia a jej neprestajná potreba, ako aj zápas o nové korigovanie a odstraňovanie „omylov“. Tak tomu bývalo od nepamäti a tak je aj dnes, ako nám to znovu a znovu potvrdzuje súčasná biológia, fyzika, chémia a ktorákoľvek prírodná veda. Veď z čoho iného by tu vznikali vlastne konflikty! Z otázky, či atom jestvuje, či predstavuje „vesmír“ s vlastným centrom (jadrom) a „hviezdnu sústavou“ (elektrónmi, protónmi a pod.), keď ide o fyziku?

⁵⁹ V. I. Lenin, *Filosofskie tetradi*, Moskva 1947, 164.

Alebo z otázky, či existujú chromozómy, gény atď., keď je reč o biologii? Vôbec nie. V tom všetkom medzi učencami je v podstate shoda. Rozpory sú „malé“ a týkajú sa „iba“ pochopenia (alebo nepochopenia), čo je ten „vesmír“ a čo objavená „hviezdna sústava“, čo je to gén, chromozóm atď. Ide teda o odraz, o jeho subjektívnu stránku a nie o objektívne príčiny, fakty. A keďže sa tento odraz týka aj praxe a keďže prax napokon je v poznaní prvoradá, nuž konflikt sa týka práve tejto otázky.

A podobne je tomu v iných prírodných, ba vo všetkých iných vedách. Preto V. I. Lenin upozorňoval: „... pokiaľ sa nevedeli pustiť do štúdia faktov, stále si vymýšľali à priori všeobecné teórie, ktoré zostávaly neplodnými. Metafyzik-chemik, ktorý nevedel ešte vecne preskúmať chemické procesy, vymýšľal si teórie o tom, čo je to život a životná sila. Metafyzik-psychológ uvažoval o tom, čo je to duša.“⁶⁰

Všetko to teraz však jasne ukazuje, že opora trvalosti poučiek exaktných vied nie je daná v ich špecifikom, triedne neutrálnom odraze, lebo to by bol nesmysel najhrubšieho zrna, takého odrazu totiž niet, ale ju nachádzame predovšetkým a jedine v príčinách, vo veciach. Po druhé — ukazuje to ďalej, že „večnosť“ výsledkov prírodných a technických vied tiež nie je v ich špecifickej odrazovosti, ale až v špeciálnom zisťovaní pravdy, v pracovnej metóde. Skrátka — dialektická metóda je ich oporou. Lebo že tu ide o dialektickú metódu, je zrejmé. Táto metóda, ako vieme, a ako nás naučil J. V. Stalin, záleží práve v tomto uvedomovaní si vzťahov, súvislostí. A to nielen vonkajších, vzťahov medzi kvalitami, ako sa o to usilovali a usilujú štrukturalisti, logickí realisti a pod. „V protiklade k metafyzike dialektika neskúma prírodu ako náhodný shluk vecí a javov, navzájom odlúčených, navzájom izolovaných a od seba nezávislých — vraví J. V. Stalin — ale ako súvislý, jednotný celok, kde veci a javy sú navzájom organicky späté, sú od seba závislé a navzájom sa podmieňujú.“⁶¹ A tak, keďže prírodné vedy a ľudská prax vôbec neboly možné bez týchto určitých súvislostí, nuž táto dialektičnosť, aj keď neuvedomelá a živelná, viedla ich aj k zodpovedajúcej metóde. Rezultátom toho bolo a je na rozdiel od spoločenských vied zvláštna osobitosť vied prírodných a ich výsledkov. Avšak druhým rezultátom je aj omyl všetkých nemarxistických, ale neraz aj mnohých „marxistických“ vedcov, ako by totiž práve v dôsledku tejto trvalosti a „večnosti“ nebolo v prírodných a technických vedách (pozor! Nie v nástrojoch, ale práve vo vedách ako odrazoch!) subjektívnosti a teda ani triednosti, historičnosti, a to či už buržoázno-reakčnej alebo proletársky revolučnej a ako by zas na druhej strane, t. j. keď je reč o spoločenských vedách, o umení atď., išlo len a len o subjektívitu, náhodnosť a pod. Že tu však ide o úžasné nedorozumenie, dúfame, po všetkom, čo tu už bolo povedané, je zrejmé. V prvom prípade sa totiž popiera odrazový charakter vedy a v prípade druhom príčinnosť odrazu.

Ale potvrdzujú nám to aj výsledky spoločenských vied. O týchto je všeobec-

⁶⁰ V. I. Lenin, *Spisy I*, Praha 1950, 152.

⁶¹ *Dejiny VKS(b)*, Bratislava 1952, 135.

ne známe, že sú len a len triedne. Tento ich charakter je tak všeobecne uznávaný, že aj odborníci v spoločenských vedách, a to aj keď nejde o marxistov, sa s ním akosi „uspokojili“. Marxistí zas nad týmto faktom priamo plesajú. Avšak čo z toho plynie a v čom je daná spomínaná triednosť? V nestálosti, relatívnosti vedeckých poznatkov? Či v ich neexaktnosti? Lebo že toto nie je jedno a to isté, vysvitá aj zo skutočnosti, že ani v prírodných vedách nie je vždy všetko pravdou, čo ňou bývalo voľakedy. Vedecké poznatky z doby kamennej napr., keby boli bývaly možné, by sa nesmierne líšili od našich vedeckých poznatkov. A to nielen z dôvodov subjektívnych, ale aj objektívnych. Nuž nemôže tomu byť inak ani v spoločenských vedách. Kde je veda odrazom, ktorého objektívna príčina sa neustále mení, tam je zrejmé, že odraz tiež musí sdielať osud vlastnej príčiny. Nakoľko potom odraz odráža aj situáciu vlastného autora, je to o to zrejmejšie. Táto situácia nášho človeka je totiž tak nesmierne iná, ako bola situácia ľudí v pospolnej spoločnosti, že jej rozdiel bije každému do očí. Preto musí biť do očí aj rozdiel v poznatkoch, v ich kvalite, presnosti, smysle a obsahovosti.

A tak je jasné, že triednosť spoločenských vied nie je daná iba v labilité ich poznatkov, ako sa to u nás zavše tvrdí, ani v takom či onakom ich použití tou či onou triedou, ale najmä a predovšetkým v charaktere odrazu samého ako spoločensky podmieneného výsledku. A keďže je tento v podstate z tej istej látky ako aj odraz prírodných vied, ako sme ukázali, jasné je, že aj závery z oboch musia byť vnútorným charakterom tie isté. Preto K. Marx napísal v liste L. Kugelmannovi: „Keďže proces myslenia sám vyrastá z určitých pomerov, je sám *prírodným procesom*, chápané myslenie naozaj môže byť len stále to isté a líšiť sa len čo do stupňa, podľa zralosti vývoja, teda tiež podľa vývoja orgánu myslenia...“⁶²

Ak teda spoločenské vedy trvalosťou svojich poznatkov naozaj zaostávajú, tak príčina bude inde. Pochopíme to, len čo sa dotkneme bližšie problému. Lebo ak prírodné vedy bývaly neprestajne hnané hoci aj k živeľnej dialektike a ak príčinou toho bývala prax, materiálny svet, bez ktorého prírodné vedy vôbec nie sú možné, potom je zrejmé, kde bývala a kde musí byť zvláštnosť vied spoločenských. Ich objekty totiž, t. j. výrobné a iné vzťahy nikdy nestrácali podobu pojmov. Keďže však pojmy sú odrazy a odrazy sú kvality (v určitom smysle a v smysle Leninovej definície, ktorú sme uviedli už skôr), preto ani pracovná metóda spoločenských vied neprestávala byť v podstate metafyzická, izolujúca a oddeľujúca. Sama podstata vecí ich k tomu navádzala. My sme síce zistili, že pojmovosť vedeckých poznatkov a výsledkov je všeobecný jav. Povedali sme aj, čo z toho plynie. Avšak jeduako je faktom, že prírodné vedy môžu a musia overovať svoje pojmy okrem s inými pojmi aj a predovšetkým konfrontáciou s faktami. K tomu ich núti nevyhnutnosť experimentu. Gravitačný zákon napr. je pojmový záver, ktorý vystihuje jednu stránku v prejavoch rôznych objektívnych, viditeľných a hmatateľných vecí. Preto prírodovedecky poznávať znamenalo voľakedy a aj dnes viac-menej overovať si poznatok faktami, prirovnávať ho k nim a pod. „Fyzik — vraví

⁶² Marx - Engels, *Vybr. spisy* II, Praha 1950, 486.

aj K. Marx — alebo pozoruje procesy prírody tam, kde sa javia v najzreteľnejšej forme a kde sa najmenej zahaľujú rušiacimi ich vplyvmi, alebo, ak je to možné, robí pokus za podmienok, ktoré zabezpečujú priebeh procesu v jeho čistej podobe.⁶³ A súčasný sovietsky fyzik-filozof B. M. Kedrov zas upozorňuje: „Napríklad keď bola postavená hypotéza, že rádioaktivita je rozpadom a premenou rádia ($Ra=226$) v hélium ($He=4$) a v emanáciu rádia, alebo radonu ($Ra=?$), správnosť tejto hypotézy mohla byť dokázaná v tom prípade, ak by sa ukázalo, že atomová váha radonu rovná sa rozdielu medzi atomovými váhami Ra a He , t. j. $Ra-He=226-4=222$. A skutočne, keď to bolo experimentálne dokázané, daná hypotéza sa zmenila v pevne podloženú teóriu.“⁶⁴

Stredoveká výnimka, keď všetko budovali na knihe, je tak nehorázný nemsysel, že všetci seriózní ľudia ju vždy cítili ako chorobný zjav.

Ale v spoločenských vedách práve tento spôsob „poznávania“ býval obvyklý. V spoločenských vedách vôbec bývalo zvykom overovať si nové poznatky iba vytváraním súvislostí s poznatkami starými. A keďže každý poznatok je daný v pojme, ktorý zachytáva nenázorné objekty, t. j. určité spoločenské vzťahy a pod., preto sa aj hovorievalo, že poznávať znamená podopierať jeden neznámy pojem pojmom iným, známejším. Táto zásada bola taká všeobecná, že sa jej „nevedeli“ zbaviť ani najrôznejší „materialisti“ typu empiristov, pozitivistov, novopositivistov, novorealistov, štrukturalistov atď., Všetci títo, aj keď chceli byť kritickí, usilovali sa vybudovať svoju kritičnosť iba na rozšírenom systéme pojmov. A učili, že „niet žiadnych vnútorných vzťahov, všetky dané vzťahy sú vonkajšie, ktoré sa k podstate existujúcich už vecí iba priradujú; podstata týchto vecí teda vôbec od nich nezávisí“, nie je nimi podmienená a určovaná, ani ony, tieto vzťahy nezávisia od nej a pod.⁶⁵ Čiže — všetko je izolované, samostatné, „svojbytné“ a pod. Aj slovenský národ, aj ty ako jednotlivec, štát pod. ako spoločnosť, bieda ako blahobyť atď.

Avšak ako tu potom „prelomíť lady“ subjektivity a dostať sa poza sféru pojmov k praxi, k hmote, k objektu, keď pojmy naozaj vždy predstavovali čosi svojbytné?

Nuž márnou snahou musela byť aj iná ako logicky verifikačná metóda výskumu. Upozornil na to aj V. I. Lenin, keď v januári 1917, uvažujúc o pracovnej metóde a v súvislosti s otázkou národných hnutí, napísal: „V oblasti spoločenských javov niet rozšírenejšieho a neprípustnejšieho spôsobu ako je vytrhávanie jednotlivých oddelených faktíkov, ako je hra na príklady.“⁶⁶ Lebo práve v tomto vytrhávaní je metafyzika a subjektivismus. A preto spoločenské vedy budúvaly „na piesku“, t. j. vytváraly nový pojem na ničím objektívnym neoverenom starom pojme, súkajúc tak „novú“ niť z vymyslených, „čistým“ umom zostrojených vláken. Že v dôsledku takéhoto postupu nemohly objaviť

⁶³ K. Marx, *Kapital* I, Moskva 1949, 4.

⁶⁴ B. M. Kedrov, *Prírodovedecká hypotéza*. Pozri v knihe *Boľšaja sovietskaja enciklopedija* XV., 544—546. (Hlavne str. 545.)

⁶⁵ I. M. Bocheňski, *Europäische Philosophie der Gegenwart*, Bern 1947, 55.

⁶⁶ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXIII, Moskva 1949, 266.

mnoho nového a trvalého, je logické. Vrávi o tom aj V. I. Lenin, keď podčiarkuje, že „idea je *poznanie* a snaha (chcenie) (človeka) ... Proces (unikajúceho, konečného, ohraničeného) poznania a *akcie* premieňa abstraktné pojmy v *ukončenú objektivnosť*“⁶⁷. Lebo v spoločenských náukách nebolo práve tejto jednoty „poznania a akcie“. Prekrásnym potvrdením toho je napr. dávno vzniknutý pojem duše. Keď ho raz primitívi „objavili“ a keď ho neskorší „vedci“ ako hotoví v tejto starej primitívnej podobe prijali, potom už mali všetko „vyriešené“. Aj to, že duša je nesmrteľná, aj to, že je večná. Iba skutočnosť im unikla. V boji o správne poznanie skutočnosti na jednej strane subjektívnosť neprestajne rástla a na strane druhej sa triednosť, nadstavbovosť a revolučnosť čoraz viac kryštalizovala. Keď kapitalista zapačal hájiť „slobodu“, robotník práve v tom vybadal prípravu vlastného zotročovania: keď imperialisti počali hlásať, že idú pomáhať zaostalým národom, tieto národy práve v tejto „humánnej“ snahe spozorovali vlastné smrteľné nebezpečenstvo a ohrozenie svojej národnej slobody. A vznikol celý „Babylon“ náhľadov a rozporov. Ľudia, aj keď hovorili tou istou rečou, vraveli fakticky „rôznymi jazykmi“. „Áno, p. Michajlovský, veď potom každá myšlienka bude príliš všeobecným fenomenom, ak vy ako zo sušenej ryby vyhodíte z nej najprv celý obsah a potom sa budete pipláť s kožkou, ktorá vám ostala“ — upozorňoval V. I. Lenin idealistov-národnikov a ich šéfa Michajlovského.⁶⁸ Situácia bývala potom taká, že jeden rúcal práve to, čo iný staval. Nuž jasné je, že tu veru nebolo čo preberať. A tak isto je jasné, že nemožnosť preberať netýkala sa objektívnej príčiny názorových rozdielov, t. j. objektov, ale iba ich pochopenia a „poznania“, t. j. subjektívnej stránky odrazu. Avšak keď zasa klasici marxizmu-leninizmu objavili, v čom je vlastne podstata veci, keď ukázali, že tu, t. j. v každom odraze objektívna príčina vždy existuje, potom sa všetko hneď zmenilo. Marx—Engels—Lenin—Stalin takto vlastne odstránili aj staré rozdiely medzi vedami. Z Marxovho hľadiska totiž, že posudzuje „vývoj ekonomickej spoločenskej formácie ako prírodno-historický proces“⁶⁹, vyplýval už nevyhnutný Leninov aj Stalinov záver. Leninov — že Marxovo „učenie vzniklo ako priame a bezprostredné pokračovanie učenia najväčších predstaviteľov filozofie, politickej ekonomie a socializmu“⁷⁰ a Stalinov — že „veda o dejinách spoločnosti, nehľadiac na všetku zložitost' javov spoločenského života, môže sa stať tak isto exaktnou vedou, ako je povedzme biológia, schopnou využiť vývinové zákony spoločnosti na aplikovanie v praxi“⁷¹.

A tak vedy vlastne v určitom smysle splynuly, všetky sa staly *odrazom jed-*

⁶⁷ V. I. Lenin, *Filosofskie tetradí*, Moskva 1947, 168.

⁶⁸ V. I. Lenin, *Sočinenija* I, Moskva 1941, 143. Citujem podľa originálu, lebo český preklad nie je dost presný. Pozri aj V. I. Lenin, *Vybrané spisy* I, Bratislava 1952, 102.

⁶⁹ K. Marx, *Kapital* I, Moskva 1949, 8.

⁷⁰ V. I. Lenin, *Tri pramene a tri súčiastky marxizmu*. *Vybrané spisy* I, Bratislava 1952, 59.

⁷¹ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1948, 644.

nakej, t. j. subjektívnej povahy, lebo sa ukázalo na druhej strane, že aj ich objekt má rovnaký charakter, je totiž objektívny a na ľudskej vôli nezávislý. Podčiarkuje to znovu a znovu V. I. Lenin, keď píše, že „priamo tak ako poznanie človeka odráža nezávisle od neho jestvujúcu prírodu, t. j. vyvíjajúcu sa hmotu, spoločenské poznanie človeka (t. j. rozličné náhľady a filozofické, náboženské, politické atď. učenie) odráža hospodárske zriadenie spoločnosti“⁷². Na akom základe robiť teraz rozdiel v charaktere ich odrazu?

Čiže — ak rozdiel skôr naozaj býval, týkal sa v prvom rade metodologickej schopnosti týchto vied a až potom ich výsledkov. Avšak keď raz dialektická metóda prenikla a preniká všade, prenikla a preniká tam aj exaktnosť, vedeckosť a trvalosť výsledkov týchto vied. Odtiaľ potom aj všeobecná platnosť marxistických poznatkov za tých istých spoločenských podmienok.

A správnosť nášho uzáveru neplynie len z porovnávania faktov. Daná je už v samej logike vecí. Predsa ako inak by sa psychológia, sociológia, ekonomia a ktorákoľvek spoločenská veda mohla stať vedou, ako inak by mohla dostať charakter exaktnosti? Aby sa táto možnosť realizovala, aby vôbec bola rozumne možná, musela mať už vopred určité materiálne, objektívne korene v patričných vedách. Čiže odraz spoločenských vied musel v sebe obsahovať tak isto materiálnu príčinu ako každý iný, hoci pomer príčiny a odrazovosti mohol pritom byť a obyčajne aj býva rôzny. V. I. Lenin to aj otvorene povedal: „Napríklad: pohyb rieky — pena na povrchu a hlboké prúdy dolu. No aj pena je vyjadrením podstaty.“⁷³ A súčasný sovietsky filozof P. Paviolkin, uvažujúc o prameňoch náboženstva a jeho fantastických predstáv, rozviedol túto Leninovu výpoveď na všetky obsahy ľudského vedomia, tvrdiac, podľa našej mienky správne, že aj náboženské, fantastické predstavy majú svoje prízemné vzťahy. „Ide o to, že každé vedomie ľudí — vraví Paviolkin — či to už chcú alebo nie, je vždy odrazom ich bytia, ich spoločenského života. Či je to odraz správny alebo nie, to je už iná otázka. Ale ľudia nemajú a nemôžu mať vo vedomí nič, čo by neprevzali z materiálnej skutočnosti. Ešte aj tie najnesmyselnejšie sny pozostávajú z predstáv o javoch prírody a spoločenského života, javoch, ktoré človeka obklopujú — lenže tieto javy bývajú vo sne zveličené, potrhané, inak pospájané ako v skutočnosti...“⁷⁴ Preto v boji proti nepresnosti týchto vied nemôže ísť o nič iné ako o uplatnenie v nich tej istej, jedine vedeckej metódy poznávania, ktorá platí v exaktných vedách vôbec a ktorá po spôsobe spektroskopu odhaľuje všetko, z čoho sa patričná skutočnosť skladá, zisťujúc tým už aj jej materiálnosť a príčinnú podmienenosť, na ktorej si exaktní vedci vo svojich vedách právom tak zakladajú. A J. V. Stalin práve na to myslel, keď podobne ako skôr V. I. Lenin, upozorňoval na potrebu dialektiky vo všetkých vedách. Táto metóda totiž naozaj pôsobí v smere upevňovania objektívnych vedeckých výsledkov. Nielen tým, že objavuje súvislosti medzi týmito výsledkami, ale predovšetkým tým, že je to metóda, ktorá

⁷² V. I. Lenin, *Vybrané spisy* II, Praha 1950, 61.

⁷³ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradj*, Moskva 1947, 104.

⁷⁴ P. Paviolkin, *Náboženské povery a ich škodlivosť*, Bratislava 1953, 6.

buduje neustále na dvoch pilieroch: na subjektívnom pojmovom zovšeobecňovaní a po druhé, na jeho neprestajnom praktickom overovaní. Tým núti byť konkrétnymi aj také vedecké oblasti, ktoré o tom skôr nielen nechyrovaly, ale ktoré (napr. história) takúto možnosť priamo vylučovali. Veď vraj čo spoločné má abstraktný pojem s materiálnym objektom! Predsa prvý je psychický a druhý materiálny! V dôsledku takéhoto svojho náhľadu na tieto dve skutočnosti táto metóda súčasne nútila a núti všetky vedy budovať vždy na faktoch a viesť vždy k novým faktom. Preto kde táto metóda raz preniká, všade tam preniká aj prestavba spoločnosti. Prestavba však — to sú fakty, z ktorých vždy niečo, to dobré, správne, reálne, objektívne a vývinové, prenikne poza daný moment ich vzniku.

5.

A tak prichádzame k záverom nášho náčrtu problému. Triednosť vied je naozaj nepopierateľný a logicky evidentný fakt. Čo však nebolo a nie je vždy jasné, to je otázka, v čom je tá triednosť. Zo spomenutých sporov totiž vyplýva, ako by triednosť bola opakom exaktnosti. Uvedený náčrt však ukazuje čosi iné. Triednosť je daná už v samom subjektívne a spoločensky podmienenom odraze a nielen v jeho použití. Exaktnosť však je daná až v povahe triednosti. Keď je odraz výsledkom predstaviteľa triedy vykorisťovateľskej, odumierajúcej, ktorá stojí proti smeru vývoja a nepotrebuje ho, potom je to pravidelne triednosť reakčná, brzdiaca a každý ju ako takú aj cíti. Avšak ak ide o triednosť pokrokovú, ktorá odráža aj nevyhnutný smer vývinu spoločnosti a podporuje ho, preto že jej šťastie od toho závisí, potom je to už triednosť exaktná, ktorá hovorí síce ďalej triedne, ale práve preto aj vedecky správne a presne. „Ideologickí päťlízaci buržoázie nikdy nemohli pochopiť, že veľkosť, sila marxizmu, marxistickej filozofie je najmä v plnom súlade objektívnej pravdy s triednym záujmom pokrovej triedy — proletariátu...“, vraví aj G. F. Alexandrov⁷⁵. Že tým už takáto triednosť má všetky predpoklady, aby prestala pôsobiť dojmom triednosti, je jasné, ak si len uvedomujeme, že triednosť je vždy výrazom dvoch protichodných a protikladných tendencií. A teraz stačí len „malý“ krok. Stačí, aby sa protichodné tábory, triedy záujmovo ocitly na jednej línii objektívneho vývinu, a to je poväčšine prípad, keď je reč o výsledkoch prírodných vied, a už aj dostaneme dojem, ako by v tejto „shode“ išlo o identitu. Avšak v tom istom okamihu prestaneme vnímať aj subjektívny záujem v dosiahnutej „shode“. Znamená to však, že zmizol úplne? Jasné je, že neznamená, lebo je jasné aj to, že pokiaľ existujú triedy, musia existovať, keď nie vždy fakticky, rozhodne potenciálne, protirečivé prvky v nich a teda aj rôzne charaktery ich odrazov, ich vnímania skutočností. Hovorí nám o tom aj základná poučka marxizmu-leninizmu o nevyhnut-

⁷⁵ G. F. Alexandrov, *Trudy I. V. Stalina o jazykoznanii i voprosy istoričeskogo materializma*, Moskva 1952, 33.

nosti triednosti myslenia, budovania, štátu atď., pokiaľ existuje triedne obkľú-
čenie, ale aj prax z minulej svetovej vojny, keď si naši naivní ľudia mysleli,
že spolupráca spojencov v boji proti fašizmu je naozaj výrazom tých istých
spoločenských potrieb a záujmov. No skutočnosť nás dnes dostatočne poučuje
o opaku, lebo na jej základe jasne vidíme, že pokiaľ SSSR išlo o slobodu ná-
rodov a o slobodu vlastnú, kapitalistom išlo o zničenie predovšetkým prvého
socialistického štátu na svete, ale aj o zničenie akéhokoľvek konkurenta vôbec.

Záverom: Netrápme sa teda oddiskutúvaním subjektívnej stránky v poznaní
tej-ktorej vedy, lebo taká snaha je nesmyslom. Problém je iný: ako pracovať
a poznávať v smere vytvárania večných vedeckých a spoločenských výsledkov?
Jedine tento problém nás vedie k správne uzáveru, že totiž toto možno
dosiahnuť iba odstraňovaním triednych spoločenských rozdielov. A na základe
toho potom aj všetci naši učitelia-vedci môžu pochopiť tak politickú podstatu,
ako aj politickú úlohu vlastných vied. Bude to mať nejaký význam? Rozhodne
bude. Z toho pochopenia vyplynie totiž nevyhnutnosť marxisticky triednej
bojovnosti, marxistického víťazenia nad každou metafyzikou, „čistou“ vedou,
nad každým unikaním vedcov z významného ideologického frontu do oblasti
suchých, spoločensky neutrálnych faktov a faktíkov. A všetkým sa stane jas-
ným, že vedecky myslieť znamená predovšetkým revolučne bojovať, revolučne
tvoriť a pretvárať starý svet.